

Asia: VN/16052/2021

Kulttuurin tulevaisuustyöryhmän raportti

Lausunnonantajan lausunto

Miten työryhmän raportti onnistuu sanoittamaan ja viestimään kulttuurialan tilannetta ja kehittämishaasteita alan jälleenrakennuksen ja vahvistamisen tarve huomioiden?

Kiitämme mahdollisuudesta lausua Kulttuurialan tulevaisuustyöryhmän raportista. Lausumme seuraavan Suomen Taiteilijaseuran puolesta.

Raportissa on onnistuttu kuvaamaan ja nostamaan esille hyvin taide- ja kulttuurialan nykytilanne ja ahdinko. Raportissa tuodaan hyvin esille kulttuurialan merkitys ja lisäarvo taloudelle sekä työllisyyden ja viennin lisäämiseksi.

Raportti sisältää useita merkittäviä ja tärkeitä toimenpide-ehdotuksia taide- ja kulttuurialan toimintaedellytysten parantamiseksi. Näemme tärkeäksi, että nämä eivät jää vain esitystasolle, vaan johtavat konkreettisiin tekoihin, kuten taiteen alan rahoituksen lisäämiseen ja kehittämiseen sekä luovien alojen toimintaedellytysten vahvistamiseen lainsäädännön kautta.

Mitkä raportin toimenpide-esityksistä ovat mielestänne kaikkein tärkeimmät ja kiireellisimmät toteuttaa (max 5)?

- Taiteen ja kulttuurin rahoituksen kasvattaminen yhteen prosenttiin valtion talousarvion menoista (s. 15).

- Nostetaan taiteilija-apurahan euromäärä nykyisestä 2080,42 euroa/kk kohti suomalaista medaanipalkkaa ja lisätään taiteilija-apurahojen määrää nykyisestä 545:stä 600:aan. Vuosittain myönnettävien taiteilijaeläkkeiden määrää lisätään nykyisestä 51 täydestä eläkkeestä 100:aan (s. 22).

- Palkkatyön, yrittäjyyden ja muiden tulomuotojen yhteensovittamista helpotetaan. Sivu- ja päätoimisen yrittäjyyden käsitteet selkeytetään. Freelancertyön erityispiirteitten tunnistamista ja osaamista vahvistetaan työvoimahallinnon ohjeistuksissa, tulkinnoissa ja ratkaisukäytännöissä, ja tämä tarve huomioidaan myös toteutettaessa TE-palvelujen siirto kuntiin (s. 22).

- Selvitetään kokeilun tekemistä taiteilijapalkasta nykyisen apurahajärjestelmän rinnalla toimivana mallina niin, että se ei vähennä taiteilijoille vuosittain myönnettävien työskentelyapurahojen määrää eikä rajoita taiteellista vapautta (s. 22).

- Vapaiden taiteilijoiden ei-työsuhteinen eläketurva siirretään kokonaisuudessaan maatalousyrittäjien eläkelain piiriin ja vakuutetaan Melassa. Pitkän aikavälin ratkaisuna kokeillaan yhdistelmävakuuttamisen mahdollisuutta (s. 22).

Miten voidaan mielestänne vaikuttaa siihen, että työryhmän viestit tulevat huomioiduiksi ja esitykset toteutetuiksi mahdollisimman hyvin seuraavalla hallituskaudella?

Toimenpide-ehdotukset tulee ottaa osaksi hallitusohjelmaa ja myös varmistaa, että vastuuministeriöille /- tahoille varataan riittävät taloudelliset ja henkilöresurssit toteuttamaan toimenpiteet.

Lukukohtaiset kommentit

Luku 1: Annamme kulttuurillemme sille kuuluvan arvostuksen.

Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

Luovan alan ja kulttuurin arvostuksella on ratkaiseva merkitys alan houkuttelevuudelle mutta myös toimintaedellytyksille. On tärkeää, että kulttuuri- ja luovien alojen edistämiseen etsitään keinoja ja haetaan ratkaisuja ministeriöiden yhteistyön lisäämiselle. Näemme yhtenä hyvänä keinona ehdotetun kulttuuri- ja luovia aloja käsittelevän ministeriryhmän perustamisen. Näemme hyvänä myös kulttuuripolitiikan selonteon tekemisen huomioiden kattavasti luovia aloja koskevat asiat ja erityisesti niihin liittyvät toiminta- ja rahoitusvastuut.

Luku 2: Kasvatamme hyvinvointiamme investoimalla kulttuuriin.

Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

Kulttuurin rahoituspohjaa tulee vahvistaa ja rahoitusta lisätä. Onkin erittäin hienoa, että raportissa kulttuuri nähdään investointina, joka kohentaa kansantaloutta ja hyvinvointia ja on esitetty yhtenä keskeisenä toimenpide-ehdotuksena, että taiteen ja kulttuurin rahoitus nostetaan yhteen prosenttiin kaikista valtion talousarvion menoista vuoteen 2027 mennessä. Tämä on erittäin toivottu ja oikeansuuntainen muutos, joka on laajasti jaettu kentän toimijoiden keskuudessa.

Luku 3: Tuemme tekijöitä ja vahvistamme samalla talouttamme.

Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

Sisältöjä on entistä helpommin ja laajemmin saatavilla ja digitalisaation myötä pystymme kuluttamaan kulttuuria ja taidetta myös kotisohvalla erilaisten suoratoisto- ja muiden palveluiden

avulla. Luovan alan tekijöille ja oikeudenhaltijoille tämä vain ei näytä tuovan lisää toimeentuloa, pikemminkin tulot ovat laskeneet. On tärkeää, että näiden haasteiden ratkaisemiseksi tuodaan keinoksi lainsäädännölliset ratkaisut.

Kulttuurialan työllisyyden parantamiseksi ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden edistämiseksi alan rahoitusinstrumenttien ja tukijärjestelmien kehittäminen on erittäin tervetullutta. Esitetyt toimenpiteet ovat kaikki tärkeitä ja kannatettavia. Erityisesti on hienoa, että toimenpiteisiin on otettu mukaan sellaisten kulttuurin alojen toimintaedellytysten vahvistaminen, joilta puuttuvat valtionosuusjärjestelmän kaltaiset rakenteet.

Vuonna 2022 toteutettavalla tekijänoikeuslain osittaisuudistuksella implementoidaan Euroopan unionin DSM-direktiivi ja verkkolähetysdirektiivi osaksi kansallista lainsäädäntöämme. Näiden direktiivien tarkoituksena on vahvistaa tekijän asemaa erityisesti digitaalisessa ympäristössä. Osittaisuudistuksen ulkopuolelle jätettiin ministerin poliittisella päätöksellä kaikki kansalliset tekijänoikeuslain muutostarpeet ja todettiin, että näiden valmistelu aloitetaan välittömästi direktiivin implementoinnin jälkeen. Tekijänoikeudet ovat kaiken perusta ja keskeisessä roolissa luovan alan ja kulttuurin toimintaedellytyksiä ja potentiaalia kehitettäessä ja vahvistettaessa. Kansalliset muutostarpeet liittyvät muun muassa sopimuslissenssisäännösten päivittämiseen ja kehittämiseen sekä valokuvaajien suojan parantamiseen. Sopimuslissenssijärjestelyillä pystytään kattavasti vastaamaan käyttäjien tarpeeseen mm. digitaalisissa toimintaympäristöissä, mutta samalla turvaamaan tekijöille ja oikeudenhaltijoille asianmukaisen ja kohtuullisen korvauksen heidän teosten käytöstä.

Tulevaisuustyöryhmän raportin toimenpide-esityksistä puuttuu kokonaan kansallisten tekijänoikeuslain muutosten valmistelun käynnistäminen ja toteuttaminen, joka perustuu ministerin päätökseen jakaa tekijänoikeuslain uudistus kahteen osaan. Tekijänoikeuslain kansallisten muutostarpeiden selvitys ja toteuttaminen tulee lisätä raportin toimenpide-esityksiin lukuun 3 (s. 18) ja ottaa osaksi seuraavaa hallitusohjelmaa. Lainvalmisteluvastuu on opetus- ja kulttuuriministeriöllä, joten heille tulee varata riittävät resurssit lainvalmistelun toteuttamiseksi.

Kannatamme, että kulttuurialan osaamis pohjaa sekä kykyä vastata alan tulevaisuushaasteisiin kaikilla koulutuksen tasoilla vahvistetaan. Toimenpide-ehdotuksissa on nostettu esille tarve vahvistaa tekijöiden taitoja neuvotella työehdoista, korvauksista ja tekijänoikeuksista sekä mahdollistaa täydennyskoulutus myös henkilöille, jotka ovat vailla vakinaista työsuhdetta ja joilla ei ole varaa maksaa markkinaehtoista hintaa koulutuksesta. Kannatamme edellämainittuja asioita lämpimästi.

Tuemme myös Kuvaston ehdottamaa rahoituksen jatkamista Taidekokoelmat verkossa -hankkeelle, jonka perusteella museoiden kokoelmissa olevia kuvataiteen teoksia voidaan välittää yleisölle verkossa ja taiteilija saa niistä asianmukaisen korvauksen.

Myös esitysten ja muiden tuotantojen kiertämisen ja elinkaaren pidentäminen ja vahvistaminen ovat kannatettavia asioita, samoin niiden kulttuurin alojen toimintaedellytysten vahvistaminen, joilta puuttuu valtionosuusjärjestelmän kaltaiset rakenteet.

Myös taide- ja kulttuurialojen tukeminen osana elinkeinopoliittisia palveluita ja tukia, esimerkiksi Creative Business Finlandin kautta, olisi kannatettavaa.

Luku 4: Teemme tarvittavat rakenteelliset uudistukset freelancereiden työskentelyolosuhteiden parantamiseksi.

Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

Raportissa huomioidaan ansiokkaasti itsensä työllistäjien ja freelancereiden perustuslain 19 §:ssä turvattujen sosiaalisten oikeuksien toteutumattomuus. Lähes kaikki suomalaiset kuvataiteilijat – yli 3000 ammattilaista – työskentelevät freelancereina tai itsensätyöllistäjinä. Heidän sosiaali- ja työttömyysturvansa on heikko. Kuten raportissa todetaan, yrittäjyystulkinnot ovat usein epäselviä ja työvoimapalveluissa ohjeistus ja tulkinnot ovat puutteellisia tai ristiriitaisia. Ongelma on ollut olemassa ja siitä on tiedetty pitkään, nyt freelancereiden työskentelyolosuhteiden parantamiseksi tarvitaan rakenteellinen uudistus, jonka lähtökohtana on oltava se, että taiteellinen ja luova työ tunnustetaan työksi ja elinkeinoksi ja sitä kohdellaan eri järjestelmissä sen mukaisesti. Palkkatyön, yrittäjyyden ja muiden tulomuotojen yhteensovittamista on helpotettava raportin mukaisesti ja vapaiden taiteilijoiden ei-työsuhteinen eläketurva on siirrettävä kokonaisuudessaan maatalousyrittäjien eläkelain piiriin ja vakuutetaan Melassa. Myös yhdistelmävakuuttamisen mahdollisuuden selvittämistä on syytä jatkaa.

Taiteilija-apurahan määrän nosto suomalaisten mediaanipalkan tasolle (heinäkuussa 2022 tämä oli 3444 e/kk) on tärkeä asia, samoin taiteilija-apurajojen ja taiteilijaeläkkeiden määrän nosto.

Taiteilijapalkan kokeileminen apurahajärjestelmän rinnalla on erittäin merkittävä asia kulttuurin ja taiteen alalle. Kannatamme taiteilijapalkkakokeilun selvittämistä. Kuten raportissakin on nostettu esille, on tärkeää, että taiteilijapalkka ei vähennä taiteilijoille myönnettäviä työskentelyapurahoja tai rajoita taiteellista vapautta.

On myös hienoa, että raportissa on nostettu valtion ja kuntien vastuulle sitoutua reilun taiteen periaatteisiin eli luovan alan tekijän oikeuteen saada asianmukainen ja kohtuullinen korvaus tekemästään työstä.

Hallituksen 11.2.2022 tekemä päätös, jonka mukaan luovutaan tekijänoikeuskorvauksien sovittelusta työttömyysturvassa, on erittäin merkittävä luovalle alalle. Luovan alan tekijät ovat pitkään olleet väliinputoajia sosiaaliturvajärjestelmässä. Tekijänoikeustulot eivät esimerkiksi kerrytä työttömyysturvaa, mutta työttömyyskorvausta maksettaessa toistaiseksi vähentävät sitä.

Tekijänoikeuskorvauksia maksetaan tekijöille heidän teostensa käytöstä. Korvausten maksu tapahtuu yleensä pitkän ajan päästä siitä, kun teokseen liittyvää työtä on tehty.

Luku 5: Tarjoamme kaikille suomalaisille tasavertaiset mahdollisuudet nauttia kulttuurista. Mahdolliset huomionne lukuun ja sen toimenpide-esityksiin.

On tärkeää, että turvataan ja varmistetaan kaikille suomalaisille tasavertaiset mahdollisuudet nauttia kulttuurista. Kuntien kulttuuri- ja kirjastotoiminta on yksi keskeinen keino tähän ja onkin tärkeää, että kunnat varaavat tähän riittävät resurssit ja määrärahat, jotta kunnat voivat hankkia sisältöjä ja kulttuuritapahtumia, mutta ennen kaikkea maksaa luovan alan tekijöille ja esittäjille asianmukaiset ja kohtuulliset korvaukset luovasta työstä.

Myös kouluissa ja varhaiskasvatuksessa käytetään ja tutustutetaan lapset ja nuoret kulttuurin pariin sekä tulevaisuuden luovan alan tekijöiksi. On tärkeää, että myös kouluilla ja varhaiskasvatuksen järjestäjillä on riittävät resurssit tähän, esimerkiksi tarvittavat määrärahat sisältöjen ja käyttöilupien hankintaan. Tältä osin on esimerkiksi tarpeen tarkastaa oppilaitosten ja varhaiskasvatuksen tekijänoikeuskäyttöilupien hankintaa koskevaa määrärahaa, jotta korvaus olisi tekijöiden ja oikeudenhaltijoiden kannalta asianmukainen ja riittävä.

On hienoa, että raportissa suositellaan opetus- ja kulttuuriministeriötä sekä sosiaali- ja terveysministeriötä vahvistamaan kulttuurihyvinvointitoimintaa edistäviä yhteistoimintarakenteita ja rahoitusratkaisuja. Lisäksi kulttuurihyvinvointia edistävien toimien tarpeen ja tarjonnan huomioiminen kuntien ja hyvinvointialueiden vuosittaisissa neuvotteluissa koskien keskinäistä yhteistyötä ja raportointia väestön elinoloista on tärkeää.

Hannus Hanna
Suomen Taiteilijaseura